

IWONA KRÓL

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

ORCID: 0000-0002-0151-3559

Wpływ internacjonalizacji na systemy słotwórcze języka polskiego i arabskiego na przykładzie złożeń z pierwszym członem liczebnikowym

Niniejszy artykuł poświęcony jest porównaniu zmian zachodzących w systemie słotwórczym języka polskiego oraz języka arabskiego pod wpływem internacjonalizacji, na przykładzie internacjonalizmów, będących złozeniami z pierwszym członem liczebnikowym (pochodzenia greckiego lub łacińskiego), należących do słownictwa specjalnego z zakresu różnych nauk. *Tertium comparationis* stanowi znaczenie omawianych formacji (Krzyszowski, 1990, s. 15–21). W przedstawionej analizie dominuje ujęcie synchroniczne, natomiast tam, gdzie niezbędne jest objaśnienie tendencji w zakresie tworzenia nowego słownictwa w obu badanych językach, pojawiają się odwołania do faktów z ich historii.

Nawiązuję tutaj do badań, których wyniki prezentuję w artykule „Miejsce internacjonalizacji w systemie słotwórczym języka polskiego i języka arabskiego na przykładzie międzynarodowych formacji imiennych z prefiksem *anty-*” (Król, 2020). Wykazałam w nim, że we współczesnej polszczyźnie zauważalny jest znaczny wzrost prefiksальной derywacji imiennej, zwłaszcza z prefiksami obcymi, natomiast arabski stosuje jako ekwiwalenty międzynarodowych derywatów prefiksальных derywację kompozycyjną, wykorzystującą przede wszystkim rdzennie arabskie człony zestawień. Zawarłam tam także bardziej szczegółowy opis procesów słotwórczych języka arabskiego służących tworzeniu nowego słownictwa (Król, 2020, s. 25–27), dlatego pomijam go w niniejszym opracowaniu.

Źródłem przykładów omawianych złożeń w języku polskim oraz podstawą ich charakterystyki semantycznej są:

- 1) oparty na kartotece cytatów Wydawnictwa Naukowego PWN, kartotece „Słownika języka polskiego” pod redakcją W. Doroszewskiego oraz na Korpusie Języka Polskiego PWN „Uniwersalny słownik języka polskiego” pod redakcją S. Dubisza (Dubisz (red.), 2003, t. 1–4);
- 2) opracowany na bazie wyżej wymienionego słownika „Wielki słownik języka polskiego” pod redakcją S. Dubisza (Dubisz (red.), 2018, t. 1–5), obejmujący słownictwo języka ogólnopolskiego w jego różnych odmianach, w tym w dużej mierze naukowe, oraz terminologię z różnych dziedzin nauki i techniki;
- 3) obejmujący ponad 130 tys. haseł różnorodnych odmian polszczyzny powojennej „Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny” pod redakcją H. Zgólkowej (Zgólkowa (red.), 1994–2005, t. 1–50);
- 4) „Język polski. Współczesny słownik języka polskiego” pod redakcją B. Dunaja (Dunaj (red.), 2007, t. 1–2), zawierający 62 000 haseł polszczyzny początku XXI wieku;
- 5) cytowane w artykule opracowania: Satkiewicz (1969), Grzegorzczkowska, Puzynina (1999); Kallas (1999); Jadacka (2001); Waszakowa (2005); Waszakowa (2017); Waszakowa (2019). Charakterystyka kompozycji jako jednego z rodzajów słowotwórstwa, a także jej produktów, czyli kompozitów – jednostek leksykalnych składających się z dwóch (lub niekiedy większej liczby) morfemów rdzennych – opiera się na opracowaniu Alicji Nagórko (2007).

Źródłem przykładów arabskich jest:

- 1) internetowy słownik „Al-Ma ‘ānī”, obejmujący słownictwo z wielu słowników standardowego języka arabskiego, w tym słowników specjalistycznych;
- 2) Mu‘ğam al-luġa al-‘arabiyya al-mu‘āšira [Słownik współczesnego języka arabskiego] pod redakcją A. M. ‘Umara (‘Umar (red.), 2008) obejmujący zbiór leksemów języka standardowego utworzonych na bazie około 6 tysięcy rdzeni wyrazowych;
- 3) „A Dictionary of Modern Written Arabic” (Wehr, 1976);
- 4) cytowane opracowania arabistyczne: Łacina (1989); Holes (2004); Ḥiġāzī (1993); Ali (2006; 2010).

Języka polskiego – w przeciwieństwie do innych języków słowiańskich (Szczepańska, 2004, s. 98) – nie cechuje nadmierny puryzm językowy (Nagórko, 2007, s. 203), dlatego też łatwiej ulega wpływom internacjonalizacji, której zintensyfikowane oddziaływanie obserwuje się od lat sześćdziesiątych XX wieku (Waszakowa, 2009, s. 26). Polszczyzna przyjmuje liczne zapożyczenia z międzynarodowej leksyki, głównie za pośrednictwem języka angielskiego, a także rozszerza zasób własnych środków słowotwórczych, na przykład wyabstrahowując z obcych pożyczek afiksy słowotwórcze (Zarębski, 2012, s. 248–249), uaktywniając je w polskim systemie słowotwórczym, co prowadzi do kształtowania się pod ich wpływem rodzimych odpowiedników (Waszakowa, 2005, s. 197). Wpływowi internacjonalizacji należy również przypisać zwiększenie roli kompozycji, a zwłaszcza złożzeń (Waszakowa, 2009, s. 24–25). Analogiczne procesy można zaobserwować także w innych językach słowiańskich (zob. Koriakowcewa (red.), 2009), jednak ich charakterystyka jest swoista dla każdego z nich. Zjawisko to, którego efektem jest

tworzenie serii złożzeń z wybranymi członami obcymi, może wynikać z dążenia do ekonomii językowej lub oddziaływania mody (Dunaj, 2001, s. 81). Pojawianie się w systemie języka polskiego dużej liczby obcych afiksów oraz członów złożzeń skutkuje także tworzeniem formacji hybrydalnych, będących połączeniem obcego afiksu czy członu złożenia z rodzimą podstawą (Waszakowa, 2005, s. 184–188). Należy przy tym zaznaczyć, że granica pomiędzy afiksami a członami złożzeń jest płynna – cząstki nagłosowe w formacjach słowotwórczych z obcymi członami bywają interpretowane jako prefiksy, prefiksoidy lub człony związane (Kaproń-Charzyńska, 2004).

Jak ustaliła Kwiryna Handke, kompozita istniały w językach zachodniosłowiańskich już w epoce przedpiśmiennej (Handke, 1976, s. 107), choć w dawnej polszczyźnie były zdecydowanie mniej liczne niż derywaty proste. Większość z nich stanowiły kalki z języków, w których kompozita występowały dużo częściej, np. z niemieckiego czy łaciny (Rospond, 1979, s. 204). W polszczyźnie najwcześniejsze poświadczone kompozita pochodzą z XIV wieku, liczniej pojawiają się w XV wieku, przede wszystkim w słownictwie przyrodniczym, nazwach zawodów, nazwach nosicieli cech, czy w abstraktach kalkowanych z greki lub łaciny. Od XVI wieku kompozycja zaczęła być wykorzystywana jako sposób na pomnażanie słownictwa, a liczną grupę stanowiły kompozita z pierwszym członem liczebnikowym, co ważne – rodzimym (Handke, 1976, s. 41–60). Należy przy tym podkreślić, że w polszczyźnie kompozycja była jedynie uzupełnieniem derywacji prostej (Kurzowa, 1976, s. 113). Stosunkowo dużą rolę kompozita odgrywały w terminologii naukowej, którą w polszczyźnie zaczęto tworzyć w XVI wieku, a ostatni etap kształtowania się jej mechanizmów trwał od XVIII do XX wieku (Bąk, 1984, s. 158). W XX wieku na kształt procesu tworzenia terminologii naukowej w znacznym stopniu zaczęła wpływać internacjonalizacja (Gajda, 2001, s. 187–188).

Jak zauważa H. Mieczkowska, do połowy XX wieku kompozita stanowiły w języku polskim marginalną część słownictwa, traktowaną jako wytwór prostego powielenia struktur słownictwa obcego (także: Klemensiewiczówna, 1951, s. 113–114), a i współcześnie – mimo że zwiększyła się ich frekwencja i społeczna akceptacja – uznaje się je za niezgodne z naturą języka polskiego (Mieczkowska, 2005, s. 49–50). Jeszcze w polszczyźnie powojennej derywaty proste miały znaczną przewagę nad wyrazami złożonymi (Jadacka, 2001, s. 57). Wśród złożzeń rzeczownikowych najwięcej było formacji z interfiksem jako wykładnikiem derywacji, pojawiały się też formacje interfiksalno-paradygmatyczne lub interfiksalno-sufiksalne, a także struktury bez interfiksu. Wśród tych ostatnich największy zbiór stanowiły złożenia z pierwszym członem liczebnikowym, należące do terminologii sportowej (np. *ćwierć-finał*), słownictwa używanego w sferze produkcji (*pół-fabrykat*), czy zatrudnienia (*pół-etat*) (Jadacka, 2001, s. 57–60). Wśród złożzeń przymiotnikowych najliczniejszą grupę stanowiły formacje interfiksalno-sufiksalne (np. *wiel-o-czynność-owy*, *kilk-u-rodzin-ny*) (Jadacka, 2001, s. 64–66).

Intensywny rozwój słownictwa miał miejsce po transformacji ustrojowej 1989 roku, której towarzyszyło większe otwarcie Polski na kulturę i cywilizację Zachodu. W tym okresie obserwuje się zauważalny wzrost udziału złożzeń w nowym słownictwie, włącznie ze złożeniami, w których jeden lub oba człony były zapożyczeniami (Jadacka, 2001, s. 93–99).

A. Nagórko ocenia kompozita jako jednostki mało aktywne w języku polskim, cechujące się natomiast „większą konkretnością i eksplicytnością znaczenia” niż mające nad nimi znaczną przewagę liczebną derywaty proste (Nagórko, 2007, s. 210). Dlatego to właśnie kompozita wzbogacają terminologię z zakresu różnych dziedzin nauki i techniki (Handke, 1976, s. 80–81). Dotyczy to w dużej mierze kompozitów z członem liczebnikowym (głównie pierwszym), które stanowią i nadal stanowią dużą i różnorodną grupę w języku polskim i innych językach słowiańskich (Handke, 1976, s. 107).

Omawiane leksemy obcego pochodzenia, w których da się wyodrębnić człony liczebnikowe, takie jak: *mono-*, *uni-*, *bi-*, *di-* (*dy-*), *tri-* (*try-*), *penta-*, *heksa-*, *deka-*, *decy-*, *centy-*, *hecto-*, *kilo-*, *mili-*, *multi-*, *poli-* występujące w prepozycji i powtarzalne w seriach leksemów, są zapożyczone z języka greckiego (przeważnie za pośrednictwem łaciny) lub łacińskiego. Należą do słownictwa specjalnego, głównie terminologii naukowej.

K. Waszakowa, badając neologizmy, które pojawiły się w polszczyźnie w latach 1985–2005, ocenia, iż tylko niektóre z wyżej wymienionych członów są aktywne słowotwórczo. Należą do nich: *bi-*, *mono-*, *multi-*, *penta-*, *poli-* (Waszakowa, 2005, s. 84–86), przy czym stanowią one grupę pierwszych członów złożeń o najmniejszej aktywności. Najbardziej aktywny spośród nich, *multi-*, wystąpił w 15 neologizmach, *mono-* w pięciu, a pozostałe pojawiły się w dwóch lub trzech neologizmach. Przywołane powyżej obce człony liczebnikowe występują co prawda w nielicznych wyrazach złożonych, ale w odpowiedzi na potrzeby systemu leksykalnego liczba ta może się zwiększyć (Waszakowa, 2005, s. 177). Dla porównania, cząstki najbardziej aktywne w złożeniach z pierwszym członem obcym, takie jak *euro-*, *mini-*, *cyber-*, tworzą grupy liczące ponad 100 neologizmów (Waszakowa, 2005, s. 143–149).

Na podstawie badań opublikowanych w 2019 roku K. Waszakowa wykazała, że oddziaływanie procesów internacjonalizacji na polszczyznę jest wciąż intensywne (Waszakowa, 2019, s. 189). Przejawia się to m.in. zwiększeniem produktywności złożeń z obcymi członami, przede wszystkim takich, których oba człony są wyrazami samodzielnymi. Natomiast złożenia z pierwszym członem niesamodzielnym nie okazują się równie ekspansywne; spośród złożeń z pierwszym obcym członem liczebnikowym zanotowano jedynie kilka przykładów z *multi-*: *multicentrum*, *multidyscyplinarny*, *multibramkarz*, *multikulturalizm* (Waszakowa, 2019, s. 185–187).

Badacze problemu nie rozstrzygają kategorycznie, czy omawiane tutaj jednostki leksykalne są zapożyczone jako całe leksemy, czy też stanowią złożenia utworzone na gruncie języka polskiego (Smółkowa, Tekiel, 1977, s. 39; Waszakowa, 2005, s. 59). Potwierdzeniem ich stabilności w systemie językowym, także w słownictwie należącym do języka ogólnego, może być ich obecność w słownikach języka polskiego. Jako złożenia należy zatem traktować tylko te jednostki leksykalne, którym taki status przypisują słowniki i które są w nich reprezentowane przez przynajmniej kilkuelementowy zbiór leksemów. USJPD, WSJPD, PSWPZ wymieniają jako człony złożeń pojawiające się we współcześnie stosowanym słownictwie następujące elementy: *mono-*, *bi-*, *di-* (*dy-*), *tri-* (*try-*), *penta-*, *decy-*, *deka-*, *centy-*, *heksa-*, *hecto-*, *kilo-*, *mili-*, *multi-*, *poli-*. Służą one przede wszystkim tworzeniu terminologii specjalistycznej, w tym jednostek miar.

Pierwsze liczebnikowe człony omawianych złożeń, które powtarzają się w różnych jednostkach leksykalnych, to człony związane: nie występują jako odrębne wyrazy, a w parafrazie słowotwórczej zastępuje się je innymi leksemami – liczebnikami rodzimymi (Grzegorzyczkova, Puzynina, 1999, s. 464–468; Kaproń-Charzyńska, 2004, s. 22). Należy zaznaczyć, że nie mają one odpowiedników wśród rodzimych prefiksów słowotwórczych czy przyimków (Waszakowa, 2005, s. 59–60). W ich wygłosie występują samogłoski, co wizualnie upodobnia złożenia z ich udziałem do takich złożeń, w których samogłoski pełnią funkcję interfiksów (Burkacka, 2010, s. 233), tym niemniej należy je uznać za złożenia bezinterfiksalne. Modyfikują znaczenie drugich, określanych członów, wprowadzając znaczenie pojedynczości, dwukrotności, trzykrotności itd. lub wielokrotności. Ich odpowiednikami są polskie liczebniki główne lub liczebniki nieokreślone. Jako drugie człony takich złożeń mogą wystąpić także człony związane lub samodzielne leksemy. W związku z tym wśród złożeń z liczebnikiem obcym jako pierwszym członem można wskazać dwa typy formalne:

1) quasi-złożenia – z dwoma członami związanymi, np. *monofag* ‘zwierzę odżywiający się jednym rodzajem pokarmu’, *biceps* ‘mięsień dwugłowy’, *bimorfizm/dymorfizm* ‘dwupostaciowość’, *dipol* ‘układ dwu elektrycznie lub magnetycznie naładowanych części’, *dyptotyzm* ‘występowanie dwu przypadków w paradygmacie deklinacyjnym’, *trimaran* ‘łódź o trzech kadłubach’, *trylogia* ‘cykl trzech utworów literackich’, *tryptyk* ‘trzyczęściowy ołtarz’, *pentaptyk* ‘pięcioczęściowy ołtarz’, *pentatlon* ‘pięciobój’, *heksagon* ‘sześciokąt’, *heksametr* ‘sześciostopowy wiersz daktyliczny’, *polichromia* ‘wielobarwne malowidło’, *poliglota* ‘człowiek mówiący wieloma językami’, *polisemia* ‘wieloznaczność’, *multilateralny* ‘wielostronny’. Ich drugie człony, najczęściej także pochodzenia obcego, jak: *-gamia* ‘małżeństwo’ lub *-ftong* ‘dźwięk’, mogą tworzyć serie powtarzalne w różnych złożeniach, np. *monogamia* ‘jednożeństwo’, *bigamia* ‘dwukrotne małżeństwo’, *poligamia* ‘wielokrotne małżeństwo’, *monoftong* ‘pojedyncza samogłoska’, *dyftong* ‘połączenie dwóch samogłosek’, *tryftong* ‘połączenie trzech samogłosek’.

2) złożenia motywowane jednostronnie – ich drugi człon, będący w zdecydowanej większości przypadków zapożyczeniem, może funkcjonować jako samodzielny wyraz, np. *monosylaba* ‘wyraz jednosylabowy’, *monokryształ* ‘pojedynczy kryształ’, *monosacharyd* ‘jednocukier’, ‘monocukier’, ‘cukier prosty’, *disacharyd* ‘dwucukier’, ‘sacharyd zawierający dwie cząsteczki monosacharydu’, *polisacharyd* ‘wielocukier’, ‘cukier złożony’, *pentatonika* ‘pięciostopniowa skala muzyczna’, *bimetal* ‘połączenie dwóch metali’, *multiwitamina* ‘preparat wielowitaminowy, zawierający wiele witamin’, *multimilioner* ‘posiadacz wielomilionowego majątku’, *polisemantyczny* ‘wieloznaczny’. Są to struktury niewspółrzędne z nadrzędnikiem rzeczownikowym lub przymiotnikowym.

Derywacja kompozycyjna w języku polskim jest ograniczona prawie wyłącznie do rzeczowników i przymiotników (Nagórko, 2007, s. 210). Podobna sytuacja zachodzi w obu typach złożeń z obcymi członami liczebnikowymi.

Pierwszy człon złożeń *mono-* (od gr. *monos* ‘jeden’, ‘jedyny’, ‘pojedynczy’) wskazuje na jednostkowość, pojedynczość i jest odpowiednikiem rodzimego *jedno-*; *bi-* (od łac. *bis* ‘dwa razy’) wskazuje na dwukrotność, podwójność i jest odpowiednikiem *dwu-*;

tri-/try- (od gr. *tría* ‘trzy’) wskazuje na trzykrotność i jest odpowiednikiem *trój-/trzy-*; *penta* (od gr. *pénte* ‘pięć’) wskazuje na pięciokrotność i jest odpowiednikiem *pięcio-*; *heksa* (od gr. *éxi* ‘sześć’) wskazuje na sześciokrotność i jest odpowiednikiem *sześcio-*; *multi-* (od łac. *multus* ‘liczny, mnogi’) oraz *poli-* (od gr. *polys* ‘liczny’, ‘mnogi’) wskazują na wielokrotność, mnogość, odpowiednikiem dwu ostatnich jest rodzimy element *wielo-*.

Człony: *decy-* (od łac. *decem* ‘dziesięć’), *deka-* (od gr. *déka* ‘dziesięć’), *centy-* (od łac. *centum* ‘sto’), *hekto-* (od gr. *hekatón* ‘sto’), *kilo-* (od gr. *chilioi* ‘tysiąc’), *mili-* (od łac. *mille* ‘tysiąc’) są scharakteryzowane w USJPD, WSJPD, PSWPZ, JPWSJPD i SJPSz jako pierwsze człony wyrazów złożonych – rzeczowników nazywających jednostki miar, niemających rodzimych odpowiedników. Występują przede wszystkim w nazwach jednostek miar w systemie metrycznym (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1999, s. 468), używanych w językach europejskich od XVIII wieku, a w polszczyźnie od XIX wieku (Encyklopedia PWN) i we wszystkich tych językach stanowią one jednostki ustabilizowane.

Formy te to złożenia motywowane jednostronnie rzeczownikami zapożyczonymi, oznaczającymi podstawowe jednostki miary. Oznaczają one jednostki: dziesięć (*deka-*, np. *dekagram*, *dekalitr*), sto (*hekto-*, np. *hektopaskal*, *hektolitr*), tysiąc (*kilo-*, np. *kilometr*, *kiloamper*) razy większe od jednostek nazwanych drugim członem, a także jednostki: dziesięć (*decy-*, np. *decymetr*, *decybel*), sto (*centy-*, np. *centymetr*, *centygram*), tysiąc (*mili-*, np. *milimetr*, *milibar*) razy mniejsze od jednostek danej miary.

Najczęściej w złożeniach, których pierwszy, liczebnikowy człon jest obcego pochodzenia, drugi człon również jest zapożyczeniem. W tej grupie złożzeń bardzo rzadko pojawiają się formacje hybrydalne (w których drugi człon jest rodzimy) i przeważnie są to nacechowane ekspresywnie okazjonalizmy (Waszakowa, 2005, s. 185), np. *multi-bramkarz* (Waszakowa, 2019, s. 187), dlatego nie są odnotowywane przez słowniki. Dla porównania – formacje hybrydalne pojawiają się dość często w przypadku większości derywatów prostych, przede wszystkim prefiksalnych, np. z prefiksem *anty-* (Waszakowa, 2005, s. 124; Król, 2020, s. 23), a także niektórych innych typów złożzeń z członami *euro-*, *mini-*, *pseudo-*, *-gate*, *-mania* (Waszakowa, 2005, s. 187–188).

Element *uni-* występuje na gruncie języka polskiego wyłącznie w ramach zapożyczeń całych leksemów, a możliwość jego wydzielenia wynika z powtarzalności w kilku leksemach, w których rozpoznawalne jest jego znaczenie liczebnikowe. Żaden z przywoływanych tutaj słowników nie definiuje go jako członu złożzeń, natomiast ma on swoją reprezentację w kilku leksemach, np. *uni* (od łac. *unus* ‘jeden’) znajdujemy w czasownikach, które oznaczają ‘czynić coś jednolitym’, np. *unifikować* ‘sprowadzać do jednej postaci’, ‘ujednolicać’, ‘łączyć w jedną całość’, ‘jednoczyć’; *uniformizować* ‘ujednolicać’, ‘ujednostajniać’, ‘sprowadzać do jednej formy’. Pojawia się również w rzeczownikach odsłownych, np. *uniwerbizacja* ‘tworzenie nazwy jednowyrazowej z połączenia dwu wyrazów’, a także przymiotnikach, np. *unilateralny* ‘jednostronny’; *unipolarny* ‘jednobiegunowy’.

Odpowiednikami scharakteryzowanych powyżej leksemów, zarówno tych, które z racji frekwencji ich pierwszych członów można uznać za złożenia, jak i tych, które stanowią zapożyczenia całych internacjonalnych leksemów, są złożenia (rzeczownikowe i przymiotnikowe) mające oba człony rodzime. USJPD, WSJPD, PSWPZ, JPWSJPD

i SJPSz w artykułach hasłowych dotyczących pierwszych obcych członów złożeń podają ich rodzime odpowiedniki. Słowniki te w artykułach hasłowych prezentujących znaczenie jednostek leksykalnych będących złoženiami z pierwszym członem obcym podają również ich polskie odpowiedniki, np. *monoteizm* 'jedynobóstwo'.

Złożenia rodzime będące ekwiwalentami internacjonalnych jednostek z pierwszym członem liczebnikowym to złożenia interfiksalne. Mają tu zastosowanie interfiksy: -o-, np. *czworobok*; -u-, np. *dwutlenek*; -Ø- *interfiksalne*, np. *trójkąt* (Grzegorzczkova, Puzynina, 1999, s. 458). Są to złożenia motywowane dwustronnie, a stosunek obu ich członów jest stosunkiem niewspółrzednym. Ich pierwsze człony, podrzędne semantycznie wobec członów drugich, stanowią tematy liczebników głównych (w tej pozycji mogą potencjalnie pojawić się wszystkie liczebniki oznaczające liczby całkowite), np. *pięciokąt*, liczebników zbiorowych *trój-* i *czwór-/czwor-o-* (Grzegorzczkova, Puzynina, 1999, s. 462), np. *trójkąt*, lub liczebnika nieokreślonego *wiel-o-*, np. *wielobóstwo*. Modyfikują one znaczenie drugich członów złożeń analogicznie jak w przypadku złożeń mających charakter internacjonalizmów, wskazując na jednokrotność lub wielokrotność, posiadanie danej liczby elementów itp.

1. Złożenia rzeczownikowe z nadrzędnikiem rzeczownikowym:

Wśród omawianych złożeń struktury te są najczęściej spotykane i cechują się niemal nieograniczoną produktywnością (Satkiewicz, 1969, s. 102), np.:

- *jednocukier (monosacharyd)* / jeden cukier / 'cukier prosty';
- *wielocukier (polisacharyd)* / wiele cukrów / 'cukier złożony, zbudowany z wielu cukrów prostych';
- *jedynobóstwo (monoteizm)* / jedyny Bóg / 'wiara w jedyne Boga' (tutaj pierwszy człon złożenia stanowi temat przymiotnika *jedyny*);
- *wielobóstwo (politeizm)* / wielu bogów / 'wiara w wielu bogów';
- *dwupostaciowość (bimorfizm / dymorfizm)* / dwie postaci / 'występowanie dwu różniących się od siebie postaci w obrębie jednego gatunku zwierząt lub roślin';
- *wielopostaciowość (polimorfizm)* / wiele postaci / 'występowanie wielu postaci wśród zwierząt lub roślin należących do tego samego gatunku';
- *dwujęzyczność (bilingwizm)* / dwa języki / 'posługiwanie się dwoma językami';
- *dwubarwność (dichroizm)* / dwie barwy / 'występowanie w dwóch barwach';
- *dwugłoska (dyftong)* / dwie głoski / 'połączenie dwóch głosek';
- *dwutlenek (ang. dioxide)* / dwa + tlenek / 'związek chemiczny, w którym występują dwa atomy tlenu';
- *pięciobój (pentatlon)* / pięć bojów, walk / 'wielobój obejmujący pięć konkurencji sportowych';
- *pięciokąt (pentagon)* / pięć kątów / 'figura geometryczna o pięciu kątach wewnętrznych';
- *sześciokąt (heksagon)* / sześć kątów / 'figura geometryczna o sześciu kątach wewnętrznych'.

Nazwy innych wielokątów można tworzyć, wykorzystując jako pierwszy człon złożenia dowolny liczebnik; są to struktury potencjalne, tworzone w razie potrzeby, np. *jedenastokąt*, *dwudziestokąt*;

2. Złożenia przymiotnikowe – najliczniejsze są wśród nich złożenia z nadrzędnikiem rzeczownikowym (nazywającym miarę, przedmiot lub cechę, Kallas, 1999, s. 513–515) o znaczeniu: ‘mający coś’, ‘składający się z czegoś’ (Satkiewicz, 1969, s. 162–163), np.:

- *jednobarwny* / jedna barwa / oraz *jednokolorowy* / jeden kolor / (*monochromatyczny*);
- *jednosylabowy* (*monosylabowy*) / jedna sylaba /;
- *jednokomórkowy* (ang. *unicellular*) / jedna komórka /;
- *jednocząsteczkowy* (ang. *unimolecular*) / jedna cząsteczka /;
- *dwustronny* (*bilateralny*) / dwie strony /;
- *wielostronny* (*multilateralny*) / wiele stron /;
- *wielojęzyczny* (*poliglotyczny*) / wiele języków /;
- *wieloznaczny* (*polisemantyczny*) / wiele znaczeń /;
- *wielokomórkowy* (ang. *multicellular*) / wiele komórek /.

Omówione przykłady świadczą o tym, że w wypadku polskich jednostek leksykalnych, których pierwszym elementem jest liczebnik, dominują złożenia o obu członach rodzimych, a jednostki leksykalne pochodzenia obcego (o obu członach obcych) w większości wypadków mają rodzime odpowiedniki.

człon liczebnikowy	złożenia rzeczownikowe	złożenia przymiotnikowe
<i>mono-</i>	65	25
<i>jedno-</i>	40	139
<i>bi-</i>	20	11
<i>di-/dy-</i>	10	2
<i>dwu-</i>	82	138
<i>tri/trzy-</i>	17	3
<i>trój-/trzy-</i>	38	55
<i>penta-</i>	9	1
<i>pięć-</i>	17	39
<i>heksa-</i>	7	3
<i>sześć-</i>	10	21
<i>multi-</i>	11	4
<i>poli-</i>	41	18
<i>wielo-</i>	42	87

Tabela 1. Liczebność złożów z członami liczebnikowymi
Źródło: opracowanie własne na podstawie WSJPD (2018)

Analiza frekwencji złożów dokonana na podstawie WSJPD wykazuje, że rodzime pierwsze człony złożów są dużo bardziej produktywne niż człony obce. Polska terminologia w tym zakresie rozwija się zatem przede wszystkim w oparciu o złożenia rodzime,

które już od XVI wieku stanowiły liczną grupę kompozitów terminologicznych (Handke, 1976, s. 45).

W sytuacji, gdy internacjonalizmy rozszerzają swój zasięg poza obszar europejskiej wspólnoty słownikowej (Maćkiewicz, 2001, s. 558), zyskując status globalizmów (Bartmiński, 2000, s. 116), współczesny arabski język standardowy staje wobec konieczności tworzenia słownictwa specjalistycznego, wzorowanego w jakiś sposób na słownictwie międzynarodowym. Jako język odtworzony na przełomie XIX i XX wieku na bazie klasycznej arabszczyzny średniowiecznej, używany głównie w formie pisanej, w porównaniu do języka polskiego jest dużo bardziej zachowawczy, jeśli chodzi o uleganie wpływom obcych systemów językowych. Unika się w nim zarówno przyjmowania zapożyczeń leksykalnych, jak również czerpania z obcych wzorców słowotwórczych. Zachowawczość języka arabskiego nie jest wyłącznie następstwem polityki językowej normotwórczych Akademii Języka Arabskiego. Najistotniejsze są tu przyczyny formalne. W języku arabskim największą rolę w słowotwórstwie odgrywa derywacja alternacyjna, nieznana lub mało istotna w językach europejskich. Poza tym zasób afiksów słowotwórczych języka arabskiego jest ściśle określony, zaś poszczególnym afiksom odpowiadają konkretne znaczenia słowotwórcze. System ten nie może zatem ulegać rozszerzeniu o wzorowane na internacjonalizmach afiksy słowotwórcze i człony złożzeń. To samo dotyczy dialektów języka arabskiego, skądinąd dużo bardziej podatnych na zapożyczenia leksykalne.

W historii języka arabskiego wpływy obcego słownictwa zaznaczyły się już na przełomie IX i X wieku w okresie panowania dynastii Abbasydów. Dokonywały się one przez zapożyczenia bezpośrednie lub tłumaczenie obcej leksyki. Jednym z proponowanych wówczas sposobów ekwiwalencji grecko-lacińskich formacji, który znajduje zwolenników również współcześnie, był rodzaj kompozycji określanej arabskim terminem *an-naħt*, dosł. 'rzeźbienie' (Holes, 2004, s. 313). W języku arabskim polega ona na łączeniu zdeintegrowanych tematów dwóch lub większej liczby leksemów w jeden wyraz (4- lub 5-spółgłoskowy). Produkty tej techniki słowotwórczej (*al-manħūtāt*) strukturalnie odpowiadają zrostom określanym w języku angielskim jako „blending” (Ali, 2006, s. 451–452; 2010, s. 60–73; Waszakowa, 2017, s. 101). Jako przykłady mogą posłużyć: kontaminacje wyrazów stanowiących frazy lub zdania, np. *'azāla al-hīdrūgīn* 'usunąć wodór' → *zahraġa* 'odwodornić' (ang. *dehydrogenate*), *kahrābā* 'elektryczność' + *maġnatīs* 'magnes' → *kahrātīs* 'elektromagnes' (ang. *electromagnet*); kontaminacje wyrazów o podobnej budowie i semantyce, np. *ġaluda* 'być twardym' + *ġamuda* 'twardnieć' → *ġulmūd* 'skała'; skrótowce – czterospółgłoskowe czasowniki utworzone od wybranych spółgłosek wyrazów wchodzących w skład niektórych formuł religijnych, np. *basmala* 'wypowiadać formułę: *bi-smi llāhi (r-rahmāni r-rahīm)* / w imię Boga miłosiernego litościwego /' (Ali, 2006, s. 452–454).

Opisane powyżej techniki słowotwórcze pozostające pod wpływem obcych wzorców strukturalnych nie stały się produktywnymi modelami słowotwórczymi ani w języku arabskim okresu klasycznego, ani w jego współczesnej odmianie standardowej i do dziś stanowią wyłącznie jedną z opcji w procesie tworzenia terminologii naukowej. Akademii

Języka Arabskiego traktują je jako obce naturze języka arabskiego i dopuszczają ich wykorzystanie jedynie w terminologii naukowej i to tylko wtedy, gdy znaczenie ich składowych nie jest zatarte, np. *fahm* ‘węgiel’ + *mā* ‘woda’ → *fahmā’iyyāt* ‘węglowodany’ (Versteegh, 1997, s. 182).

Niezrozumiałość leksemów tworzonych przy zastosowaniu techniki *an-naħt* wynika przede wszystkim z tego, że dezintegracja ich składowych powoduje wyeliminowanie z ich struktury niektórych spółgłosek rdzennych, a to właśnie rdzeń spółgłoskowy jest nosicielem znaczenia leksykalnego wszystkich fundowanych na nim wyrazów, np. leksem *ħaršama* ‘odgumować’ (ang. *to degum*) jest kontaminacją wyrazów wchodzących w skład zdania *ħarrara min aš-šamġ* – ‘uwolnić od gumy’ (Ali, 2006, s. 454). Trójspółgłoskowe rdzenie ich podstawowych składników zostały zredukowane do dwóch spółgłosek: czasownik *ħarrara* > *ħar*, rzeczownik *šamġ* > *šam*, zatem ich znaczenie leksykalne przestało być czytelne. Niemożliwe jest tu zatem zachowanie podstawowych walorów terminu naukowego, jakimi są ścisłość i jednoznaczność (Saloni, 1993, s. 555–556).

W tej sytuacji język arabski rozbudowuje swoje zasoby leksykalne, wykorzystując na dużą skalę inny rodzaj derywacji kompozycyjnej, bazującej przede wszystkim na elementach rdzenie arabskich. A.S.M. Ali określa tego rodzaju derywaty kompozycyjne mianem „multiword lexical unit” (‘wielowyrazowa jednostka leksykalna’). Zgodnie z jego definicją są to „połączenia wyrazów mogące funkcjonować jako jedna całość, a zatem będące nośnikiem znaczenia leksykalnego” [tłum. IK] (Ali, 2010, s. 73–74; Król, 2020, s. 27). Można je uznać za strukturalne odpowiedniki polskich zestawień – analitycznych wyrażen o stałym szyku tworzących je elementów, nazywających wspólnie jeden desygnat, które A. Nagórko włącza w zakres słowotwórstwa ze względu na powtarzalność ich składników i znaczną produktywność (Nagórko, 2017, s. 211–212).

Egiptski językoznawca oraz członek Akademii Języka Arabskiego w Kairze Maħmūd Fahmī Ĥiġāzī uznaje *an-naħt* za technikę o marginalnym znaczeniu, natomiast zestawienia (ar. *at-tarkīb* ‘konstrukcja’), w skład których wchodzi przede wszystkim elementy rdzenie arabskie będące tłumaczeniem terminów pochodzących z języków europejskich, głównie języka angielskiego, to jego zdaniem jeden z najważniejszych środków służących wzbogacaniu współczesnej arabskiej terminologii naukowej (*al-muštalahāt*). Większość tych analitycznych struktur nazwowych powstała w czasach współczesnych, a ze względu na czytelność i jednoznaczność przekazywanego przez nie znaczenia, widoczna jest w języku arabskim tendencja do rozszerzania zakresu stosowania tego rodzaju derywacji (Ĥiġāzī, 1993, s. 77). J. Łacina uważa, że „zestawienia stanowią największą grupę terminów specjalistycznych” (Łacina, 1989, s. 46).

Arabskie zestawienia będące ekwiwalentami międzynarodowych złożen z pierwszym członem liczebnikowym wykorzystują liczebniki rdzenie arabskie:

- liczebniki mnożne o schemacie wyrazowym *mufa* ‘*al*’, derywowane od liczebników głównych, np. *muṭannan* ‘podwójny’, *muṭallat* ‘potrójny’, *murabba* ‘poczwórny’;
- liczebniki wskazujące na liczbę elementów o schemacie wyrazowym *fu’āliyy*, derywowane od liczebników głównych, np. *tunā’iyy* ‘dwuelementowy’, *tulātīyy* ‘trzyelementowy’, *ħumāsiyy* ‘pięcioelementowy’;

- liczebniki porządkowe, np. *'awwal* 'pierwszy', *tānin* 'drugi', *tālīt* 'trzeci';
- przymiotniki *waḥīd* 'jedyny', 'pojedynczy'; *aḥādiyy* 'pojedynczy', 'jedyny'; *muzdawīḡ* 'podwójny', 'dwukrotny', 'dwojaki', 'dwoisty'; *adīd* 'liczny', 'mnoży'; *muta* 'addid' 'liczny', 'mnoży', 'wielokrotny', 'wieloraki'.

Rzeczownikowe człony omawianych zestawień najczęściej są również rdzennie arabskie, choć mogą tu wystąpić także leksemy zapożyczone. Charakterystyka fleksyjna poszczególnych składników zestawień uzależniona jest od łączących je relacji składniowych.

Zestawienia z członem liczebnikowym tworzą następujące typy formalne:

1. Zestawienia przymiotnikowe niewspółrzędne:

Ich pierwszy składnik wskazujący na pojedynczość, jednokrotność, wielokrotność, posiadanie danej liczby elementów itp. (o charakterystyce morfologicznej i składniowej takiej jak przymiotnik) jest formalnie nadrzędny wobec drugiego składnika, którym jest rzeczownik precyzujący jego znaczenie (np. *waḥīd al-ḡins* / jedyny płcią / 'jednopłciowy'). Syntaktyczną zależność drugiego składnika, sygnalizuje przypadek – *genetivus* (takie struktury są określane jako formalny *status constructus* ze względu na to, że w typowym wariacie tej konstrukcji składniowej rzeczownik jest określeniem poprzedzającego go rzeczownika (Danecki, 2001, s. 51). Całe zestawienie ma znaczenie przymiotnikowe i może pełnić funkcję przydawki przymiotnej w odniesieniu do innego rzeczownika (np. *zahra waḥīdat al-ḡins* 'kwiat jednopłciowy'):

- *aḥādiyy at-takāfu* 'jednowartościowy', 'monowalentny' (ang. *monovalent* / *univalent*), np. *unṣur aḥādiyy at-takāfu* – 'pierwiastek jednowartościowy (o pojedynczej wartościowości)¹;
- *waḥīd al-ḥaliyya* 'jednokomórkowy' (ang. *monocellular* / *unicellular*), np. *kā'in waḥīd al-ḥaliyya* 'organizm jednokomórkowy' / mający pojedynczą komórkę /;
- *waḥīd al-lawn* 'jednobarwny', 'monochromatyczny' (ang. *monochromatic*), np. *miṣbāḥ waḥīd al-lawn* 'lampa emitująca światło w jednym kolorze';
- *waḥīd al-ḡuzay* 'jednocząsteczkowy', 'monomolekularny' (ang. *unimolecular*);
- *tunā'iyy al-ṣibḡa* 'diploidalny' / mający naturalną, podwójną liczbę chromosomów / (ang. *diploid*), np. *al-ḡanīn tunā'iyy aṣ-ṣibḡa* 'zygota diploidalna';
- *adīd al-ḥalāyā* / *muta* 'addid *al-ḥalāyā* 'wielokomórkowy' (ang. *multicellular* / *polycellular*), np. *ḥayawānāt adīdat al-ḥalāyā* 'zwierzęta wielokomórkowe, składające się z wielu komórek'; *kā'ināt muta* 'addidat *al-ḥalāyā* 'organizmy wielokomórkowe';
- *muta* 'addid *al-batalāt* 'wielopłatkowy' (ang. *polypetalous*) / mający wiele płatków /;
- *adīd al-aṣābi* / *muta* 'addid *al-aṣābi* 'wielopalczasty' (ang. *multidigitate*) / mający wiele palców /;
- *tunā'iyy al-ḡanāḥ* 'dwuskrzydły' (ang. *diptera*).

¹ Przykłady kolokacji pochodzą z internetowego słownika Al-Ma'ānī. <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-en/> (dostęp: 01.02.2023).

2. Zestawienia rzeczownikowe niewspółrzędne:

a) z określnikiem rzeczownikowym. Pierwszy, liczebnikowy składnik (zawsze w liczbie pojedynczej rodzaju męskiego) jest tylko formalnie nadrzędny wobec następującego po nim rzeczownika, którego podrzędność składniową sygnalizuje jego wystąpienie w *genetivie* (Cantarino, 1975, s. 107–108), ale to drugi, rzeczownikowy człon reprezentuje całe zestawienie na zewnątrz i to do jego formy fleksyjnej dostosowane są ewentualne przydawki przymiotne, np. *ṭānī ʿuksīd al-karbūn aṭ-ṭabīʿiyy* ‘naturalny dwutlenek węgla’:

- *ʿawwal ʿuksīd / ʿahādiyy ʿuksīd* (ang. *monoxide*) ‘tlenek’ / pierwszy + tlenek / – nazwa związku chemicznego, który zawiera jeden atom tlenu, np. *ʿawwal ʿuksīd al-ḥadīd* ‘tlenek żelaza’;
- *ṭānī ʿuksīd* (ang. *dioxide*) ‘dwutlenek’ / drugi + tlenek / – nazwa związku chemicznego, który zawiera dwa atomy tlenu, np. *ṭānī ʿuksīd al-karbūn* ‘dwutlenek węgla’;
- *ṭānī kibritīd* (ang. *disulphide*) ‘dwusiarczek’ / drugi + siarczek / – nazwa związku chemicznego, który zawiera dwa atomy siarki, np. *ṭānī kibritīd al-karbūn* ‘dwusiarczek węgla’;
- *ʿadīd as-sukkariyyāt* ‘wielocukry’, ‘polisacharydy’ / liczny + cukry / – nazwa związku chemicznego składającego się z wielu cukrów.

b) z określnikiem przymiotnikowym. Rzeczownik będący ekwiwalentem drugiego członu międzynarodowych jednostek leksykalnych przyłącza określnik przymiotnikowy wskazujący na jednokrotność, wielokrotność, posiadanie danej liczby elementów, wyrażony liczebnikiem lub przymiotnikiem rdzenie arabskim, np.:

- *zawāḡ ʿahādiyy* ‘monogamia’ (ang. *monogamy*) ‘małżeństwo jednokrotne’;
- *zawāḡ mutaʿaddid* ‘poligamia’ (ang. *polygamy*) ‘małżeństwo wielokrotne’;
- *ṣalal muzdawīḡ* ‘diplegia’ (ang. *diplegia*) ‘porażenie dwustronne’;
- *ṣawṭ muzdawīḡ* ‘dyftong’ (ang. *diphthong*) ‘dwukrotny dźwięk’;
- *lawḥ muzdawīḡ* ‘dyptyk’ (ang. *diptych*) ‘podwójna tablica’;
- *inkisār muzdawīḡ* ‘dwójłomność’ (ang. *birefringence*) ‘podwójne załamywanie (światła)’;
- *maʿāyir muzdawīḡa* ‘podwójne standardy’ (ang. *double standards*);
- *naqr muzdawīḡ* ‘podwójne kliknięcie’ (ang. *double click*).

Nazwy wielokątów są tworzone na bazie liczebników mnożnych poprzez ich substancywizację, jest to więc rodzaj derywacji paradygmatycznej (Król, 2013, s. 33), np.:

- *mutallat* / potrójny / ‘trójkąt’ (ang. *triangle*);
- *murabbaʿ* / poczwórny / ‘kwadrat’ (ang. *quadrate*);
- *muḥammas / ḥumāsiyy* / pięcioelementowy / ‘pięciokąt’ (ang. *pentagon*).

Nazwy miar w systemie metrycznym stanowią zapożyczenia bezpośrednie, np. *hiktūlītr* ‘hektolitr’, *santīmitr* ‘centymetr’, *millīmitr* ‘milimetr’, *kīlūmitr* ‘kilometr’.

Scharakteryzowane powyżej arabskie jednostki leksykalne, będące ekwiwalentami międzynarodowego słownictwa z pierwszym członem liczebnikowym to przede wszystkim zestawienia, których oba człony są rdzenie arabskie. Pojawiają się także

struktury hybrydalne, w których jednak zapożyczeniem może być wyłącznie drugi człon. Zapożyczenia bezpośrednie znajdujemy tylko w przypadku nazw jednostek w systemie metrycznym.

Wnioski

Wpływowi internacjonalizacji na system słowotwórczy języka polskiego należy przypisać zwiększenie roli derywacji kompozycyjnej (zwłaszcza złożeń z członami obcymi), jednak nie wszystkie obce cząstki wykazują się na tyle dużą aktywnością słowotwórczą, by można im przypisać status członów złożeń. Dotyczy to zwłaszcza tych elementów, które stanowią człony związane. Badania K. Waszakowej wykazały, że za człony złożeń można uznać jedynie *bi-*, *mono-*, *multi-*, *penta-*, *poli-*, choć i tak mieszczą się one w przedziale najmniejszej aktywności słowotwórczej. W najnowszych słownikach języka polskiego także inne, obce segmenty liczebnikowe, takie jak *di-* (*dy-*), *tri-* (*try-*), *heksa-*, *deka-*, *decy-*, *centy-*, *hecto-*, *kilo-*, *mili-* charakteryzuje się jako człony złożeń, jednak mają one zdecydowanie mniejszą reprezentację w jednostkach leksykalnych niż liczebniki rodzime. Są one częścią złożeń z obu członami obcymi i mają charakter quasi-złożeń lub złożeń motywowanych jednostronnie obcymi rzeczownikami lub przymiotnikami. Ich pierwsze, liczebnikowe człony, niebędące samodzielnymi leksemami (są to zatem człony związane), charakteryzują się małą aktywnością słowotwórczą i nie tworzą zbyt licznych serii. Dlatego nie można jednoznacznie przesądzić, czy jednostki, do których należą, są złoženiami utworzonymi na gruncie języka polskiego, czy też zostały zapożyczone jako całe leksemy. Struktury hybrydalne (z drugim członem rodzimym) pojawiają się niezmiernie rzadko (w nacechowanych ekspresją okazjonalizmach). Należy podkreślić, że niemal wszystkie złożenia z członami obcymi mają odpowiedniki, którymi są złożenia z oboma członami rodzimymi. Obok nich istnieje duży zbiór terminów naukowych i technicznych będących złoženiami z pierwszym, rodzimym członem liczebnikowym (drugi ich człon też jest najczęściej rodzimy), niemających odpowiedników w postaci złożeń z oboma członami obcymi. Można zatem uznać, że – niejako wbrew generalnej tendencji do internacjonalizacji – w badanym słownictwie dominuje terminologia spolszczona, jako że „procesy internacjonalizacji, owszem, ekspansywne, nie oddziałują na cały system słowotwórczy” (Waszakowa, 2009, s. 25). Rodzime liczebnikowe, samodzielne człony złożeń, funkcjonujące w polszczyźnie już od XVI wieku, w sposób bardziej wyrazisty wskazują znaczenia wnoszone do jednostek leksykalnych, których część stanowią, i z tego względu są nadal dużo bardziej aktywne słowotwórczo niż ich obce wzorce. Zatem w języku polskim ekwiwalentami internacjonalizmów – złożeń z obcymi członami liczebnikowymi, należących przeważnie do terminologii naukowej lub technicznej – są w większości złożenia o obu członach rodzimych, których pierwsze człony będące rodzimymi liczebnikami cechuje duża produktywność.

W języku arabskim ekwiwalentami internacjonalizmów z członami liczebnikowymi (które arabszczyzna zawdzięcza głównie oddziaływaniu języka angielskiego) są

zestawienia (analityczne wyrażenia o stałym szyku tworzących je elementów, nazywających wspólnie jeden desygnat), których pierwszy, liczebnikowy człon jest rdzennie arabski, natomiast drugi człon – najczęściej rzeczownikowy, to leksem arabski lub zapożyczenie. Międzynarodowe liczebniki nie pojawiają się jako człony złożeń, nie występują też w całych leksemach będących zapożyczeniami – nawet w słownictwie specjalistycznym. Wyjątek stanowią nazwy jednostek w systemie metrycznym, będące zapożyczonymi w całości leksemami. Te obserwacje potwierdzają, że najbardziej produktywnym modelem słowotwórczym (zgodnym zresztą z rekomendacjami Akademii Języka Arabskiego) są w arabszczyźnie zestawienia.

Zatem w obu porównywanych językach, w ekwiwalentach internacjonalizmów – złożeń z pierwszym członem liczebnikowym – stosuje się przede wszystkim rodzimą leksykę oraz różne rodzaje derywacji kompozycyjnej.

Bibliografia

- Ali, A.S.M. (2006). Compounds. W: K. Versteegh (red.), *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (t. 1, s. 451–455). Leiden–Boston: Koninklijke Brill.
- Ali, A.S.M. (2010). *A Linguistic Study of the Development of Scientific Vocabulary in Standard Arabic*. London–New York: Routledge.
- Bąk, M. (1984). *Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN.
- Burkacka, I. (2010). Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń. *Linguistica Copernicana*, 2, 229–240.
- Cantarino, V. (1975). *Syntax of Modern Arabic Prose. The Expanded Sentence* (t. 2). Bloomington–London: Indiana University Press.
- Danecki, J. (2001). *Gramatyka języka arabskiego* (t. 2). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
- Dunaj, B. (2001). Tendencje rozwojowe najnowszej leksyki polskiej. W: K. Michalewski (red.), *Współczesna leksyka* (cz. 1, s. 76–84). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gajda, S. (2001). Styl naukowy. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Grzegorzczkova, R., Puzynina, J. (1999). Słowotwórstwo. Rzeczownik. W: R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (t. 2, s. 389–468). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ḥiğāzī, M.F. (1993). *Al-ʿUsas al-luġawiyya li-ʿilm al-muṣṭalaḥ*. Kair: Dār ġarīb li-t-ṭibāʿa wa-naṣr wa-t-tawzīʿ.
- Holes, C. (2004). *Modern Arabic. Structures, Functions, and Varieties*. Washington: Georgetown University Press.
- Jadacka, H. (2001). *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kallas, K. (1999). Słowotwórstwo. Przymiotnik. W: R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (t. 2, s. 469–523). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kaproń-Charzyńska, I. (2004). Prefiksy, sufiksy, prefiksoidy, sufiksoidy czy człony związane. *Język Polski*, 1, 16–28.
- Klemensiewiczówna, I. (1951). *Wyraży złożone w nowszej polszczyźnie kulturalnej. Próba systematyki*. Kraków: Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Koriakowcewa, E. (red.). (2009). *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.

- Król, I. (2013). *Słowotwórstwo rzeczowników arabskich i polskich w ujęciu kontrastywnym*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Król, I. (2020). Miejsce internacjonalizacji w systemie słowotwórczym języka polskiego i języka arabskiego na przykładzie międzynarodowych formacji imiennych z prefiksem *anty-*. *Polonica*, 40, 21–35.
- Krzeszowski, T.P. (1990). *Contrasting Languages: the Scope of Contrastive Linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Łacina, J. (1989). *Współczesna specjalistyczna terminologia arabska i procesy słowotwórcze na przykładzie słownictwa z dziedziny chemii, fizyki i techniki*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Mieczkowska, H. (2005). Derywacja kompozycyjna w języku słowackim i polskim. W: H. Mieczkowska, B. Suchoń-Chmiel (red.), *Język i literatura słowacka w perspektywie słowiańskiej: studia słowacko-polskie ofiarowane prof. Marii Honowskiej* (s. 49–57). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nagórko, A. (2007). *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rospond, S. (1979). *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Saloni, Z. (1993). Termin. W: K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Satkiewicz, H. (1969). *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Smółkowa, T., Tekiel, D. (1977). *Nowe słownictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Szczepańska, E. (2004). Internacjonalizacja a anglicyzmy w języku czeskim i polskim. *Bohemistyka*, 2, 96–104.
- Versteegh, K. (1997). *The Arabic Language*. New York: Columbia University Press.
- Waszakowa, K. (2005). *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Waszakowa, K. (2009). Internacjonalizacja polskiej leksyki – stan obecny, prognozy na najbliższą przyszłość. W: E. Koriakowcowa (red.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (s. 11–28). Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Waszakowa, K. (2017). *Kognitywno-komunikacyjne aspekty słowotwórstwa. Wybrane zagadnienia opisu derywacji w języku polskim*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Waszakowa, K. (2019). Internacjonalizacja w słowotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI wieku jako przykład jednostronnych kontaktów językowych. *Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique*, 75, 179–192.
- Zarębski, R. (2012). *Rzeczownikowe prefiksy polskiego pochodzenia w historii języka polskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Słowniki

- Abramowiczówna, Z. (1958). *Słownik grecko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Al-Ma'ānī – internetowy słownik arabsko-angielski i angielsko-arabski*. Pobrane z <https://www.almaany.com/> (dostęp: 01.02.2023).
- JPWSJPD – Dunaj, B. (red.). (2007). *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego* (t. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Plezia, M. (1998). *Słownik łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PSWPZ – Zgólkowa, H. (red.). (1994–2005). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (t. 1–50). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- SJPSz – Szymczak, M. (red.). (1983). *Słownik języka polskiego* (t. 1–3). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- 'Umar, A.M. (red.). (2008). *Mu'ğam al-luġa al-'arabiyya al-mu'āsira* [Słownik współczesnego języka arabskiego] (t. 1–4). Kair: 'Ālam al-kutub.

- USJPD – Dubisz, S. (red.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego* (t. 1–4). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wehr, H. (1976). *A Dictionary of Modern Written Arabic*. J.M. Covan (red.). Wiesbaden: Otto Harrasowitz.
- WSJPD – Dubisz, S. (red.). (2018). *Wielki słownik języka polskiego* (t. 1–5). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

STRESZCZENIE

Słowa kluczowe: słowotwórstwo języka polskiego, słowotwórstwo języka arabskiego, derywacja kompozycyjna, złożenia, zestawienia

W artykule porównano wpływ internacjonalizacji na systemy słowotwórcze języka polskiego, relatywnie otwartego na wpływy obce oraz zdecydowanie bardziej zachowawczego w tym względzie standardowego języka arabskiego, na przykładzie złożzeń z obcymi członami liczebnikowymi. Wykazuje się w nim, że w polszczyźnie ekwiwalentami tego rodzaju złożzeń są głównie złożenia z obu członami rodzimymi, natomiast w języku arabskim – zestawienia, w skład których wchodzi rdzennie arabskie liczebniki oraz rzeczowniki (te drugie są niekiedy zapożyczeniami). Struktury hybrydalne, łączące człony rodzime i obce są w języku polskim rzadko spotykane, częściej można je zaobserwować w języku arabskim.

SUMMARY

The impact of internationalization on the word-formation systems of Polish and Modern Standard Arabic on the example of compounds with foreign numeral elements

Keywords: Polish word formation, Arabic word formation, compositional derivation, compounds, juxtapositions

This paper compares the impact of internationalization on the word-formation systems of the Polish language, which is relatively open to foreign influences, and the definitely more conservative Modern Standard Arabic, using compounds with foreign numeral elements as an example. The paper shows that in Polish, the equivalents of this type of compounds are mainly compounds where both elements are native, while in Arabic they are mainly juxtapositions consisting of native Arabic numerals and nouns (the latter are sometimes borrowings). Hybrid structures combining native and foreign elements are rare in Polish, but in Arabic they can be observed more often.